

УДК 347.421

Юлія Валентинівна МАЙБОРОДА,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ПІСЛЯ СМЕРТІ ВІДЧУЖУВАЧА

Відповідно до ст. 1302 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Згідно зі ст. 1305 ЦК набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Специфіка спадкового договору, що відрізняє його від договору довічного утримання (догляду) полягає у правовій можливості покласти на набувача обов'язку вчинити певні дії після смерті відчужувача.

Крім того, відчужувач може зобов'язати набувача здійснити певні дії майнового характеру навіть на користь третьої особи.

Цивільне законодавство України визначає спеціальні способи забезпечення виконання спадкового договору. Зокрема, відповідно до ст. 1307 ЦК, до спеціальних способів забезпечення виконання спадкового договору належать: 1) накладення нотаріусом заборони відчуження на майно, визначене у спадковому договорі; 2) нікчемність заповіту, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі; 3) призначення відчужувачем особи, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті; у разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

У науці цивільного права дискусійними залишаються питання, пов'язані із правовим статусом особи, яка здійснюватиме контроль за виконанням спадкового договору, кола її повноважень, а також можливості за власною ініціативою розірвати спадковий договір.

Так, якщо відчужувач зобов'язав набувача здійснити певні дії майнового чи немайнового характеру на користь третьої особи, у такому разі третя особа може вимагати виконання спадкового договору за правилом ч. 2 ст. 636 ЦК.

Слід врахувати, що законом не встановлені повноваження особи, призначеної для контролю за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача.

Варто зазначити, що спадковий договір є перш за все договором, тобто домовленістю двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК). Тому доцільно було б умовами договору передбачити конкретні повноваження особи, яку призначено здійснювати контроль за виконанням спадкового договору, враховуючи право звернення до суду із позовом про розірвання спадкового договору. Це повною мірою узгоджується із принципом свободи договору, за змістом якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

За змістом ст. 1308 ЦК спадковий договір може бути розірвано лише на вимогу відчужувача або набувача. Дана позиція також закріплена і в абз. 5 п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7, де роз'яснено, що інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

При зверненні до суду про розірвання спадкового договору особою, призначеною здійснювати контроль за виконанням спадкового договору, необхідно визначити її правовий статус, адже вона не є стороною спадкового договору чи третьою особою, на користь якої даний договір виконуватиметься.

Водночас, Верховний Суд України наділяє правом оспорювати правочин і вимагати проведення реституції ЦК України не лише сторону (сторони) правочину, але й інших, третіх осіб, що не є сторонами правочину, визначаючи статус таких осіб як «заінтересовані особи» (ст. 215, 216 ЦК). Дана позиція закріплена в постанові Верховного Суду України від 25.05.2016 р., справа № 6-605цс16.

З огляду на те, що призначена відчужувачем особа має матеріально-правовий інтерес щодо виконання спадкового договору, такій особі доцільно надати право вимагати розірвання спадкового договору.

На підставі вищезазначеного, з урахуванням розпочатого процесу рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, доцільним видається доповнити главу 90 ЦК положенням про конкретні повноваження особи, яка здійснює контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача та доповнити ст. 1308 ЦК частиною 3 такого змісту: «спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу нотаріуса, особи, яку призначено здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача».

Одержано 23.04.2021